

Актуальні
питання
слов'янського
мовознавства

Випуск XIX

Одеса-2024

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

*Актуальні питання
слов'янського мовознавства*

Випуск XIX

Одеса
2024

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)

У збірнику вміщені статті зі широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

Відповідальний редактор –

О.О. Ілясов

Редакційна колегія збірника:

доктор філологічних наук, професор *В.Б. Мусій*
кандидат філологічних наук, доцент *О.М. Новак*
кандидат філологічних наук, доцент *М.А. Сокаль*
кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Кон*
кандидат педагогічних наук, доцент *А.О. Буднік*
кандидат філологічних наук, доцент *Н.І. Кердівар*
кандидат філологічних наук, викладач *В.В. Дашкова*
викладач *Н.К. Турбарова*
викладач *О.О. Ілясов*

Рецензенти:

Н.Г. Ареф'єва – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Ю.А. Шпаляренко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друкується за ухвалою Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
протокол № 7 від 26 грудня 2024 року

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024

© Кафедра слов'янського мовознавства, 2024

© О.О. Ілясов, упорядник, 2024

ЗМІСТ

НАЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ ТА ВИВЧЕННЯ ЇХ ІСТОРІЇ

Ілясов О. О.

Сербська академічна тлумачна лексикографія другої половини XX століття. «Речник српскохрватског књижевног и народног језика» (Речник САНУ).....	6
---	---

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ У СПЕКТРИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Воробець С.В., Цзібінь Х.

Білінгвальна компетенція мовної особистості і професійно орієнтований переклад.....	17
--	----

Воробець С.В.

Система навчальних завдань з професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу.....	26
---	----

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА МЕТОДИКА ЇХ ВИКЛАДАННЯ

Турбарова Н.К., Деде Ю.Ф.

Лінгводидактична робота з розвитку фонематичного слуху в першокласників у класі з інклюзією.....	37
---	----

*Буряченко В., Балтажи Д., Тома В. (науковий керівник – к. філол. н.,
доцент Сокаль М. А.)*

Проблема дислексії та дисграфії у молодших школярів та можливості її вирішення.....	54
--	----

Макарова К. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)

Про роботу над помилкам в мовленні молодших школярів.....	61
---	----

Турбарова Н.К., Моїсєєва С.

Використання LEGO-технологій на уроках української мови та читання.....	67
--	----

Беліна А.О. (Науковий керівник – к. філол. н., доцент Кон О.О.)

Використання додатків Google у сучасних підходах до вивчення української мови в початкових класах.....	80
---	----

Балабан Д.Д. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)

Орієнтири педагогічної діяльності на засадах НУШ.....	90
---	----

СИСТЕМА НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ З ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті обґрунтовано роль перекладацького тренінгу і запропоновано конструювання системи навчальних завдань з професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу для бакалаврів і магістрантів філологічного фаху. Визначено головні засади методики проведення тренінгових занять. Уточнено змістові компоненти концептуальних, власне мовних, текстових, соціокультурних знань і комунікативних умінь, що складають перекладацьку здібність означеного контингенту студентів.

Ключові слова: перекладацький тренінг, перекладацькі стратегії, міжкультурна комунікація, професійно орієнтований близькоспоріднений переклад, бакалаври і магістранти філологічного фаху.

Сучасні освітні реалії України, дуже тісно пов'язані зі збільшенням потоку навчальної інформації з різномовних друкованих джерел і мережі Інтернет, багатьом студентам-філологам, магістрантам, аспірантам, які не здобувають спеціалізації «Перекладач», доводиться так чи інакше долучатися до перекладацької діяльності, так би мовити, зі щоденних потреб. Це, у свою чергу, зумовлює самотність виокремлення відповідного навчального різновиду перекладу, що полягатиме у вузькій сфері застосування, адже такою перекладацькою діяльністю студенти задовольнятимуть насамперед особисту, а не суспільну потребу, як, скажімо, у випадках університетської підготовки майбутніх професійних перекладачів.

У наш час проблеми дослідження мови з позиції міжкультурної і міжетнічної комунікації, міжгрупової і міжособистісної взаємодії перебува-

ють у центрі уваги широкого кола гуманітарних наук: культурологія і соціологія культури, етнолінгвістика й етнопсихологія, лінгвокультурологія і когнітивна лінгвістика, теорія мовленнєвої комунікації і лінгвопрагматика тощо. З-поміж різноманітних наукових підходів добре зарекомендували себе філософсько-методологічний, етнолінгвістичний, лінгвокультурологічний, крос-культурний, історико-етимологічний ракурси розгляду проблеми взаємодії мов і культур (Ф. С. Бацевич, В. В. Жайворонок, В. Ф. Загороднова, В. І. Кононенко). Водночас аналіз проблематики крос-культурної інтеракції, зокрема проблемних аспектів міжкультурного перекладу, засвідчив, що більшість науково-прикладних напрацювань, які стосуються питань комунікативних ускладнень між представниками різних етнічних культур належать американським і західноєвропейським ученим (А. Вежбицька, В. Волкан, С. Кітаяма, М. Коул, Е. Холл), тоді як стан наукової дослідженості механізмів взаємодії близькоспоріднених мов є, на нашу думку, недостатнім, навіть попри значне збільшення кількості публікацій, присвячених різним аспектам міжкультурної комунікації (Ф. С. Бацевич, К. Бабов, П. М. Донець).

Незважаючи на те, що практика сьогодення засвідчує неабиякий розвиток перекладознавства, а теоретична думка в цій галузі плідно й активно підживлює перекладацьку практику, дискусії навколо можливостей навчання адекватного перекладу не вщухають і посьогодні. У цих умовах зростає роль професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу як посередника в білінгвальному спілкуванні й навчанні студентів і магістрантів філологічного факультету.

Метою пропонованої розвідки є опис технології проведення тренінгових занять і практикуму з методики навчання професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу студентів-бакалаврів і магістрантів філологічних факультетів.

Ретроспективний огляд проблематики наукових праць у царині порівняльного мовознавства (Л.В. Бублейник, Г.П. Їжакевич, М. П. Кочерган, В. М. Манакін), загальної теорії і практики перекладу, зокрема близькоспорідненого (Ю. О. Жлуктенко, Р. П. Зорівчак), методичних аспектів формування перекладацьких умінь і навичок (Н. І. Волошанівська, Ж. Д. Горіна, О. М. Горошкіна, В. Ф. Загороднова, О. І. Кретьова, О. В. Попова, В. Радчук, Ю. М. Тельпуховська, В. В. Шляхова) виявив, що у вітчизняній лінгводидактиці вищої школи означена проблема фактично не розроблена ні в теоретичному, ні в методичному плані. Питання щодо методичної доцільності застосування навчального перекладу у вищих філологічних профілях скеровані переважно на носіїв української мови, які опановують іноземні мови, тоді як реальні освітні можливості використання близькоспорідненого перекладу у фаховій підготовці студентів і магістрантів факультету української філології надалі лишаються не реалізованими. Означене послугувало обґрунтуванням для вибору теми дослідження і визначило її актуальність.

Освіченість студентів філологічного фаху визначається не лише широтою знань, рівнем ерудованості в різних галузях філологічної науки, але й ступенем їх упорядкованості, систематизованості, взаємопов'язаності, адже „розрізнені, непов'язані між собою знання не можуть уважатися свідомими в повному розумінні цього слова <...>, власне, системність розуміють як внутрішньо взаємопов'язані знання не лише в межах одного навчального предмета, а в межах певного циклу дисциплін, таким чином, глибоке осягнення знань неможливе без встановлення послідовних міжпредметних зв'язків” [3, с. 139]. В аспекті теми нашого дослідження реалізацію міжпредметних зв'язків розглядаємо і як дидактичну умову, що забезпечує узгодженість навчальних програм, підручної літератури із суміжних дисциплін з метою систематизації знань студентів і як дидактичний засіб керованої інтеграції диференційованих знань, що впорядковує навча-

льну діяльність студентів і магістрантів, створюючи відчуття компетентності, посилюючи активність, інтерес до навчальної дисципліни, розвиваючи творчі й пізнавальні здібності, стимулюючи розумову діяльність, зрештою, дає змогу всебічно розглянути виучувані мовні явища, виокремити суттєві ознаки.

Динамічна структура міжпредметних зв'язків залежала безпосередньо від програмового матеріалу конкретних навчальних дисциплін, передбачуваних навчальним планом того чи того філологічного факультету, задіяного в педагогічному експерименті. Задля реалізації методологічного принципу інтегративної локалізації фундаментальних та спеціальних дисциплін навчальні предмети були згруповані у комплексні блоки для забезпечення спадкоємності, послідовності та систематизації під час їх вивчення. Реалізація цього принципу також супроводжувалась усвідомленням студентами і магістрантами, які брали участь у формувальному етапі експерименту, цілісності мовних знань, нерозривного зв'язку мовленнєво-мислительних механізмів у володінні як українською, так і іноземною мовами.

З метою розгляду потенційних можливостей установами міжпредметних зв'язків, закладених у зміст дисциплін мовного циклу, що читають на часі бакалаврату й магістратури („Етнолінгвістика”, „Основи наукових досліджень”, „Вступ до спеціальності”, „Основи мовленнєвої комунікації”, „Історія української мови”, „Порівняльна лексикологія і граматики східнослов'янських мов”, „Актуальні напрями сучасної лінгвістики”, „Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі”), був проведений розгляд рекомендованої літератури зі структурним аналізом пропонованих для вивчення тем, який зокрема засвідчив, що залучення до навчального процесу фактичного матеріалу з означених дисциплін не порушуватиме логіки та стрункості викладу тренінгового матеріалу до „Практикуму з професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу”.

Конструювання навчальних завдань зі змістовими компонентами концептуальних, власне лінгвістичних, текстових, соціокультурних знань і комунікативних умінь узгоджувалося з виокремленими раніше специфічними елементами майбутньої професійної перекладацької здатності. Власне лінгвістичні знання сприяли встановленню психолінгвістичної природи різних мовних явищ. Соціокультурні знання створювали уявлення про те, що будь-яка мова об'єктивно відображає світ, тому має поряд із національними атрибутами, пронизаними особливостями національного менталітету й етнічної свідомості, також універсальні поняттєво-логічні структури, у яких відображено основні способи пізнання дійсності людиною. Текстові знання спонукали тлумачити текст-перекладу як вираження особистості самого автора, виділяти специфіку жанрової належності тексту через установлення мовних засобів вираження когнітивної або емоційної інформації, що справляє сугестивний вплив на читача чи естетичної інформації, яка виконує здебільшого конотативну функцію. Комунікативні вміння надавали змогу спостерігати взаємодію перекладача з автором, перекладача з читачем, автора з читачем через текст як процес спілкування з реалізацією усіх його функцій: інтерактивної, перцептивної і комунікативної. До того ж на підставі аналізу означених знань і умінь було визначено основні критерії рівнів сформованості перекладацької здатності студентів і магістрантів філологічного фаху, з-поміж яких: наявність знань про мовні універсалії та їх національно-культурну специфіку; наявність знань про типи інформації та засоби її вираження в тексті-перекладу; розвиток умінь перцептивної, комунікативної й інтерактивної функцій міжкультурного спілкування; дотримання адекватних параметрів щодо цілісності, інформативності і зв'язності вихідного автентичного й перекладеного тексту тощо.

Експериментальна технологія навчання, апробовувана у вигляді перекладацького тренінгу, охоплювала 20 блоків завдань. Попередній теорети-

чний аналіз літератури з проблем технологій проведення групового тренінгу посприяв виділенню основних вимог щодо розробки авторського тренінгу з професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу для майбутніх філологів:

- дотримання усіх принципів групової роботи, яка передбачала активну участь кожного студента чи магістранта у професійному зростанні;
- спрямованість на психолого-методичну допомогу у професійному та особистісному зростанні, при цьому до уваги бралася “суб’єкт-суб’єктна взаємодія”, в контексті якої допомога мала надаватись не тренером, а безпосередньо впливати з активності самих учасників тренінгу;
- акцент на щільній взаємодії всіх учасників тренінгу, яка розвивається та аналізується в ситуації “тут і зараз”. Це передбачало аналіз труднощів кожного етапу професійного тренінгу одразу, гнучку корекцію різних прийомів тренінгової програми з метою підсилення активності студентів;
- атмосфера свободи у спілкуванні, що створювала мікроклімат психологічної безпеки, вільної рефлексії, а також гармонійного спілкування між усіма членами експериментальної групи.

Під час розробки перекладацького тренінгу для майбутніх філологів ми виходили з того, що тренінг – це, по-перше, форма активного навчання майбутніх фахівців. Він передбачає передачу знань, умінь та навичок з перекладу як специфічного виду мовленнєво-мисленнєвої діяльності. По-друге, він є методом створення оптимальних умов не лише для професійного саморозкриття студентів, а й особистісного зростання. Це передбачало самостійний пошук способів розв’язання як професійних завдань, так і особистісних проблем, пов’язаних із майбутньою фаховою діяльністю.

Перед початком реалізації тренінгової програми зі студентами-бакалаврами та магістрантами обговорювались основні складові продуктивного білінгвізму двомовця, з’ясовувався зміст усіх визначених видів

знань та особливості становлення перекладацьких стратегій. Кожен блок перекладацького тренінгу розпочинався з тренінгової зарядки – вправ, які вдосконалювали потрібні вміння та автоматизовували навички з мнемотехніки, логічних операцій, що базуються на поняттєвому мисленні та самостійному моделюванні навчально-мовленнєвої ситуації. Наведемо приклади експериментальних вправ.

1. Вправа з мнемотехніки “*Слова*”: Студентам зачитується низка слів з постійним нарощуванням ряду з одного семантичного поля, яке є відповідним до тематики заняття-практикуму.

2. Вправа з мнемотехніки “*Сніговий ком*”: Викладач-експериментатор читає перший рядок твору – поезії, а учасник тренінгу її відтворює близькоспорідненою мовою; потім викладач читає другий рядок, той самий студент повторює перший рядок і перекладає інший, в результаті відтворює два рядки; викладач читає третій рядок – мета іншого студента полягає у тому, щоб відтворити попередні два рядки та перекласти третій, таким чином, відтворивши три рядки. Для подальшої роботи залучаються й інші. Таким чином, інформація поступово нашаровується й останньому учаснику доводиться відтворити практично увесь вірш. Основна вимога до поезії рідною мовою – короткі рядки з чітко визначеною синтаксичною основою.

3. Вправа з мнемотехніки “*Запам’ятовування тексту*”: Магістрантам пропонується текст українською мовою, який вони сприймають зі слуху, а потім їх просять відтворити конкретну інформацію з цього тексту (розміром 3-4 речення) різними мовами.

Основна мета вправ з мнемотехніки – це розвиток обсягу оперативної пам’яті, засвоєння мнемічних прийомів запам’ятовування. Мнемотехніка дає змогу розвивати когнітивно-лінгвістичні перекладацькі стратегії, які ґрунтуються на психологічних механізмах мовленнєво-мисленнєвої діяльності мовної особистості. Інший вид вправ – моделювання навчально-мовленнєвих ситуацій – був спрямований на розвиток перекладацьких

стратегій. Наприклад, вправа з моделювання ситуацій “*Контекст*”: Студентам-бакалаврам пропонується рідною мовою словосполучення, в яких вони повинні швидко знайти синонім до ключового слова, напр., до слова *ставити*: *Ставити градусник – вимірювати градусником; Ставити діагноз – визначати діагноз; Ставити компрес – застосовувати компрес; Ставити питання – задавати питання; Ставити в безвихідь – спантеличувати; Ставити на вид – засуджувати; Ставити на карту – ризикувати.*

Ще один елемент тренінгового заняття (розрахований на 15 – 20 хвилин) спрямовувався на формування комунікативних умінь майбутніх філологів. Цей компонент проводився у формі ділової гри, інтерв'ю, конференції, переговорів, дискусії. Магістрантам заздалегідь пропонувалося підготувати фрагмент доповіді українською мовою (8 хв.) на визначену тему. Перелік тем задавався тематичним блоком з актуальних напрямів сучасної лінгвістики і методики її викладання у вищій школі. На занятті викладач обирав учасника, який синхронно перекладав фрагмент доповіді іншого близькоспорідненою мовою. Протягом цього заняття інші магістранти не лише намагалися підлаштуватись до темпу доповідача, особливостей його темпоральних характеристик, а й відпрацьовували індивідуальний стиль оратора, що є невід'ємною складовою індивідуального стилю філолога.

В останніх навчальних блоках замість синхронного перекладу магістрантам пропонувались автентичні художні тексти та їх перекладацькі версії. Протягом роботи над цими текстами магістранти аналізували всі можливі перекладацькі трансформації як у лексичному, так і граматичному планах (компенсація, конкретизація, генералізація, диференціація, смисловий розвиток, цілісне перетворення, додавання, опущення). Робота над текстами проводилась відповідно до такого алгоритму:

1. Визначте типи інформації (когнітивна, емоційна, естетична) в тексті оригіналу та їх приблизний розподіл у мові - перекладу.

2. З'ясуйте методичну основу проведеної лексичної чи граматичної трансформації (збереження підмета, відтворення соціокультурної реалії, здійснення більшого комунікативного впливу на читача, враховуючи його національно-культурну специфіку, дотримання позиції автора оригіналу та адекватної передачі його внутрішнього світу, відсутність схожої мовної конструкції в мові перекладу).

3. Встановіть, з яким типом інформації, пов'язана найбільша кількість лексичних та граматичних трансформацій.

4. За методикою семантичного диференціалу Ч.Осгуда оцініть конотативне значення тексту оригіналу та всіх текстів перекладу. Який текст перекладу є, на вашу думку, найближчим за рівнем конотативного значення до тексту оригіналу?

5. Проаналізуйте причини збігу чи, навпаки, відмінності конотативного значення досліджуваних текстів ваших однокласників?

Як бачимо, наведені приклади розробленого тренінгу і практикуму з методики навчання професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу майбутніх філологів залучають увесь спектр необхідних знань – власне лінгвістичних, соціокультурних, текстових, а також комунікативних умінь – та формування на цій підставі відповідних перекладацьких стратегій.

Сумуючи викладене відзначимо, що формування професійної перекладацької здатності в майбутніх філологів пов'язане з такими компонентами, як мотиви діяльності, особисті установки та інтенції ; концептуальні знання, що охоплюють власне лінгвістичні, текстові, соціокультурні та комунікативні блоки. Виділені види знань визначають різноманітні перекладацькі операції, що характеризуються евристичною природою й характеризують стиль майбутньої фахової діяльності. Комунікативні вміння визначають особливості перекладацьких стратегій, що спрямовані на адресата взаємодії з урахуванням змісту та функцій міжкультурного спілкування.

Особистісні перекладацькі стратегії зумовлені рисами характеру мовної особистості студента чи магістранта, його індивідуальними схильностями. Ці стратегії безпосередньо пов'язані із соціокультурними знаннями, адже умови соціального досвіду особистості значним чином детермінують особливості її перекладацької діяльності.

Список використаних джерел

1. Горіна Ж.Д. Перекладацька діяльність як вид міжмовного та крос-культурного посередництва. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. 2010. №2. С.102-108.
2. Воробець С. Професійно орієнтований переклад і білінгвальна компетенція мовної особистості. *Вісник Прикарпатського університету (Педагогіка)*. 2013. Вип 48. С. 110-114.
3. Селіванова О.О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148с.

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

Науково-методичне видання

**Актуальні питання
слов'янського мовознавства**

Випуск XIX

*Здано до набору 31.11.2024. Підписано до друку 15.12.2024
Папір офісний. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 4,94.
Обл.-вид. арк. 4,56. Тираж 300 прим.*

Актуальні питання слов'янського мовознавства / відп. ред. О.О. Ілясов. Вип. XIX. Одеса : Homeless Publishing, 2024. 169 с.

У збірнику вміщені статті з широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)